

Pospíšil, Ivo

Disperze a míjení : literatura a její výzkum na prahu nové éry

Slavica litteraria. 2009, vol. 12, iss. 1, pp. [25]-39

ISSN 1212-1509 (print); ISSN 2336-4491 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/103491>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

IVO POSPÍŠIL

DISPERZE A MÍJENÍ: LITERATURA A JEJÍ VÝZKUM NA PRAHU NOVÉ ÉRY

Abstrakt

Autor studie analyzuje stav a společenskou pozici literatury a literární vědy na počátku 21. století. Zkoumá různé posuny důrazu v literární vědě a jejich příčinu vidí v klesající společenské prestiži ve srovnání s 20. a hlavně 19. stoletím. Jde především o služebnost literatury, její závislost na vizuální medializaci. S tím je spojena i reorientace literární vědy na nová témata a povlnné posuny důrazu směrem ke kulturním a areálovým studiím, k aplikaci nových metodologií, k deskripci a analýze nových pojetí kultury a literatury (feminismus, gender studies) a „novému přečtení“ (hodnotovému přehodnocení) literatury. Jako příklady se uvádějí skeptické pohledy na *Slovo pluku Igorově* a současná tzv. „nová vnitřní emigrace“. Základní rys literární vědy počátku 21. století – pokračující míjení a disperze diskurzních skupin – tak nachází určité společné vyústění. Při všech proměnách literární vědy obvykle zůstává něco jako jádro, základ či opěrný bod. Již vytvořená struktura literární vědy se nemění totálně, stejně jako její disciplíny; tato kontinuita vycházela a vychází z kontinuity vlastní literatury, z její „literárnosti“ a poetologické funkce.

Abstract

Dispersion and Missing: Literature and Its Research on the Threshold of a New Era

The author of the present study analyzes the situation and social position of literature and literary criticism at the beginning of the 21st century. He examines various shifts of emphasis in literary criticism (scholarship) and finds out their causes in its falling prestige compared with the 20th and mainly the 19th century. It concerns, more or less, the servitude of literature, and its dependence on visual medialization. This is also linked to the reorientation of literary criticism towards new subjects and gentle shifts of emphasis towards culture/cultural and area studies, towards the application of new methodologies, towards the description and analysis of new conceptions of culture (feminism, gender studies) and towards the „new reading“ (axiological revaluation) of literature. The author demonstrates these changes on the examples of skeptical views of the Russian *Igor Tale* and of the so-called „new inner emigration“. The dominant features of literary criticism at the beginning of the 21st century – the continuing of the missing and dispersion of discourse groups – finally find their common result. In spite of all the modifications of literary criticism a sort of a common kernel basis or a support point usually remain. The already formed structure of literary criticism does not change totally as well as its disciplines; this continuity was and is based upon the continual development of literature itself, upon its „literariness“ and poetological function.

Klíčová slova

disperze a míjení diskurzních skupin ■ posuny důrazu v literární vědě ■ nová struktura literární vědy ■ vizualizace a medializace literárních artefaktů ■ nové přečtení a přehodnocování

Key words

dispersion and missing of discourse groups ■ shifts of emphasis in literary criticism ■ new structure of literary criticism ■ visualization and medialization of literary artefacts ■ new reading and reevaluation

„Něco se děje a něco je jinak“ – těmito dvěma klišé bychom mohli označit globální změny v dnešním světě, které se promítají i do stavu kultury, umění, věd, a tedy i věd o umění včetně vědy literární. Svět je – obrazně řečeno – stále menší, zahlcený informacemi (internet). Zatímco moderna řešila problém nedostatku komunikace, jak jej ve svých povídkách, novelách a románech předjímal Fjodor Dostojevskij, jehož postavy se z izolace dostávají úpornou verbální i jinou komunikací často za každou cenu (neurastenie, hysterie, slova „vdrug“, „vnezapno“, „slovní vycpávky“ jako prostředek navazování a udržování kontaktu), tato doba komatu postmoderny trpí spíše přemírou komunikace, která však často končí v prázdnu „samoty uprostřed lidí“. Zahlcenost komunikací má někdy stejné výsledky jako její nedostatek a pocit osudových kataklyzmat, ať již způsobených přírodou, vesmírem, jež se znovu ukázaly s plnou silou, aby nám i v této epoše ukázaly svoji skutečnou moc, nebo člověkem samotným, vědomí všeobecné ambivalence a nejistoty posiluje. To je a bývá také tématem současné literatury a vymezuje i tematický rámec úvah o ní v rámci literární vědy. Reakcí na pocit kruciálních změn převratného charakteru může být horečnatý pohyb a radikalizace nebo naopak jistý konzervatismus vycházející z dlouhodobé situace a spoléhající na „zvykový syndrom“. V každém případě ono dominantní znejistění se nemůže nepromítat do literární vědy, která reflektuje krásné slovesné umění, jež vždy operativně a žhavě reagovalo na tyto posuny ve vztahu člověka a světa a na komunikaci v lidském společenství. Politika jako „věc veřejná“ zahrnuje všechny obory více než jindy.

Globalizace se projevuje i jako snaha politizovat literární vědu: řada amerických a britských slavistů se v posledních 20 letech zabývala spíše Stalinem než literárním dílem. Zde to však má svůj důvod: často jsou literárněvědné názory zprostředkovaným výsledkem politické a celkové společenské situace: tedy vyvozování literatury a literární vědy ze širších souvislostí – to v podstatě odpovídá zásadám moderně pojatých areálových studií¹ a také to souvisí s demytizací některých skutečností.

¹ Integrovaná žánrová typologie. Brno 1999., Areál – sociální vědy – filologie. Brno 2002. Litteraria Humanitas XI, Crossroads of Cultures Brno 2001. Comparative Cultural Studies in Central Europe. Brno 2004. Brněnská slovakistika a česko-slovenské vztahy. Brno 1998, Česko-slovenské vztahy v slovanských a středoevropských souvislostech. Brno 2003; Česko-

Jazyk a literatura, jimiž se jazykověda a literární věda tvořící dříve tzv. filologickou jednotu zabývají, vždy byly a jsou lakmusovým papírkem společenských procesů: jsou jednak jejich nástrojem a prostředkem, jednak zřetelnou reflexí; v jejich zrcadle se společenské procesy jeví jako obnažené, uvolněné, nahé mnohem více než po úspěšné práci investigativního žurnalisty, neboť jazyk a jeho produkty – ovšem kromě chování, jednání a mimoverbálních aktivit – jsou hlavním nástrojem politiky a společenských postojů.

V této souvislosti jsou jazyk a literatura také prostředkem studia areálu, tedy v podstatě prostorových procesů integrace a globalizace. Ukazuje se – a právě jazyk a jeho produkty to prozrazují nejbezprostředněji – že proces scelování neprobíhá zdaleka jednosměrně, že akce budí reakci a že se sdružování a postupování vyznačuje také jinými, často protikladnými paradigmaty, které lze označit jako dezintegraci, nekomunikaci, odcizení, disperzi a míjení. Když pomíneme náznaky jevů, jež se objevují od počátku 90. let 20. století a k nimž patří konec bipolárního světa, vznik americké monopolarity doprovázené plejádou drobnějších multipolarit, v některých koncepcích i tzv. konec dějin, prohloubený rozpor Sever – Jih a tzv. střet civilizací, je zřejmé, že dominantním evropským problémem je drobná, složitá, často rozporuplná historie, multietnicita a multikulturnost a to, čemu se říká civilizační a kulturní paměť.

Pluralita, historická zvrásněnost a mnohovrstevnatost Evropy do značné míry také predestinuje postupy scelování. Jinak řečeno: technokratické a inženýrské grify politologů, kteří se snaží – poněkud aritmeticky a geometricky – zkoumat politické systémy a dokonce přímočaře aplikovat některé zkušenosti odjinud na evropské poměry (např. kanadské zkušenosti s národnostními menšinami) – mohou mít úspěch v čisté teorii a zpočátku možná i v institucionálně a mocensky řízené praxi, ale dlouhodobě vytvářejí nové problémy a nové konflikty. Nelze popírat význam násilí v dějinách, jež zanechává trvalé stopy v společenské realitě a hlavně v společenském vědomí (revoluce a jejich důsledky, změny v průmyslu, dopravě a zemědělství, politické struktury, války aj.), ale většinou nevedly k trvalejším posunům: civilizačně archetypální paradigmaty mají neobyčejnou životnost, skrývají se často za novými fasádami a pak přes ně zpětně pronikají, neboť jsou spojena až s biologickými zkušenostmi; stačí se podívat, co se stalo se socialismem 19. století v sovětském Rusku, které současně integrovalo nacionalismus a tradice autokracie (ovšem v různých údobích vývoje).

Literární věda – podobně jako jiné “měkké” vědy, zvané často – na rozdíl od věd exaktních, přírodních, technických a koneckonců i sociálních – humanitní – se vyvíjí spíše v povolných změnách, v posunech důrazu spíše než v pře-

vratných skocích. Na počátku 21. století v ní vyústily změny, které se rýsovaly po celé 20. století, zejména však posledních jeho 30–40 let. Mezi tzv. posuny důrazu patří několik pohybů, které signalizují změny oproti většině 20. století. Zatímco tzv. tvrdé vědy, k nimž patří ve své aplikační fázi i vědy exaktní (logika a matematika) a hlavně přírodní a technické, ale také ideologicky manipulačně využívané vědy sociální, zejména politologie a různé odrůdy sociologie a aplikované psychologie a filozofie, bezprostředněji spojené s globalizovanými průmyslovými koncerny vyrábějícími vše od atomových, chemických a biologických zbraní po léky na rakovinu a podílející se na modelování přístupů k dosud tabuizovaným zónám spínaným především s genetikou a genetickým inženýrstvím, jež zasahují samu podstatu bytí přírody a člověka jako její součásti, nesou za existenci ne-lidského i lidského světa přímou odpovědnost, tzv. měkké vědy, k nimž patří i filologické vědy, působí pomalu, jakoby neznatelně, povlovně, nepoznatelně, spíše tiše než hlučně (výjimky jsou jako jejich nositelé jedinci, kteří se snaží z filologických věd učinit vědy “tvrdé”, tedy pouze služebná odvětví věd sociálních, nikoli jejich partnery, ale jejich servis – proti tomu se staví např. brněnské pojetí filologickoareálových studií).

Již několik desetiletí se hlasitě hovoří a výrazně píše o konci osvícensko-národně ideologického pojetí literární vědy. Toto pojetí vycházelo z dosavadní funkce samotné literatury počínaje 18. stoletím. Je typické pro celý svět, má globální charakter, ale je posilováno zejména na slovanském teritoriu. Pro Rusy žijící ve více či méně oslabované autokracii byla literatura často jediným vážným projevem svobodného myšlení, a suplovala tak filozofii, teologii, vědy, zejména sociální. Zatímco Rusové měli svůj samostatný stát v podstatě národního typu, jež však do značné míry toleroval či asimiloval nebo integroval jiné národy, i když jimi ovšem také manipuloval (vztah k ruským Židům pokračující v různých podobách až do konce sovětské éry a de facto do současnosti²), u “zbytku” Slovanstva šlo navíc o národní a později nebo souběžně státní emancipaci, u některých se toto úsilí dostávalo i do konfliktu s Ruskem (Ukrajinci, Poláci, Bělorusové), u jiných to bylo komplementární (Češi, Slováci) nebo konfliktně komplementární (jižní Slované). Když vezmeme v úvahu ekonomickou funkci literatury, zjistíme, že spisovatelství v 19. století mohlo člověka spokojeně uživit, aniž by přitom musel patřit k uznávané špičce; odtud i ruské užití slova „intelligence“ („intelligencija“) ve smyslu skupiny lidí živících se duševní prací (intellego) a také slovo „literát“ (rus., „literator“), vznešené označení pro „pisálka“, tedy žurnalistu, publicistu, esejistu, ale také člověka pokoušejícího se úspěšně či méně úspěšně o krásnou literaturu, slovesného kul-

² Viz mj. rozporně přijímaný spis A. I. Solženicyna (1918–2008) *Dvesti let vmeste (1795–1995). Russkij put'*, Moskva 2001, čes. Dvě stě let pospolu. I. díl. Dějiny rusko-židovských vztahů v letech 1795–1916. Academia, Praha 2004; II. díl. Dějiny rusko-židovských vztahů 1917–1995. Academia, Praha 2005.

turního činitele. Všeobecná úcta k spisovateli, zejména v slovanských zemích, se pak přenášela i na jeho komentátora a interpreta – ale to bylo víceméně běžné i jinde v Evropě nebo v celé euroamerické zóně. Vzpomeňme na do značné míry autobiografický román Jacka Londona *Martin Eden* (1909), kde člověk z lidu (jako M. Gorkij, Londonův inspirátor), autodidakt, sní o tom, jak udělá kariéru jako spisovatel asi tak naléhavě a přesvědčivě, jako dnes sní pětiletá děvčátka o modelingu a tenise nebo chlapci o fotbale nebo ledním hokeji a obě pohlaví pak o showbiznysu. *Tempora mutantur et nos mutamur in illis*. Odtud také vyplynuly iluze o literárním vědci jako učiteli morálky, poučovateli, vizionáři, svědomí národa nebo celého lidstva, arbitra pravdy a spravedlnosti – což byla reflexe objektů jeho zkoumání. Řada těchto v podstatě nerealistických či falešných nebo falzifikovaných vlastností byla protrahována také v souvislosti s převratovým obdobím konce 20. století, až na sám pokraj tohoto věku a teprve pak se odhalilo jeho poněkud vyprázdněné jádro.

Dnešní spisovatelé jako vykladači mají dvě možnosti: buď využít krátkých období, kdy jsou ještě ideologicky použitelní a tím i ekonomicky zajistitelní, nebo se adaptovat na masovou vizuální kulturu tím, že slouží zase jí, a to jako jedna z jejích méně až nejméně výrazných součástí. To vede i k vnitřní proměně literárního umění – pokud ještě uměním zůstává – ve smyslu přiblížení k podobě filmového scénáře (M. Viewegh to říká a dělá zcela otevřeně); spisovatel se tu však stává už spíše jen nálepkou (label), pokud je ovšem reklamně využitelný. V každém případě slouží, musí se podřizovat a strpět do jisté míry i „vyšachování“ vlastní předlohy. Dávno jsou pryč doby, kdy spisovatel „dělal drahoty“ s využitím svého díla jako tzv. předlohy filmu; zatímco milióntí přehrávání tuctové odrhovačky tantiémově hlídají „watch dogs“, tedy ochranné autorské organizace či stavovské korporace, chudák spisovatel je tu skutečným „otloukánek“; kdysi to byl například Milan Kundera, kdo projevoval spásnou nedůvěru k manipulacím se svým dílem – další vývoj nechci dál komentovat ani předvídat. Literární vědec má pak ještě méně výraznou úlohu než spisovatel, pokud se ovšem nestane jejím ideologickým, mocenským vykladačem. Jestliže na domácí literární produkty najdeme přece jen jisté kritické mnohohlasí, cizí literatury se komentují spíše jako neaxiologická informace nebo dokonce reklama. Z vlastní zkušenosti vím, že si zprostředkovatelé cizích literatur (překladaatelé, editoři apod.) dokonce jmenovitě vymáhají recenzenty a vím, kterak jsou rozezleni, když se tu a tam recenzentova kritičnost přece jen projeví. Kritik tu ztrácí své jméno kritika, tedy posuzovatele, soudce (krites). Obviňování, že kritik svým kritickým, leč jinak zcela afirmativním postojem jako by zničil nebo vážně poškodil tu nebo onu národní literaturu, například v českém nebo jiném prostředí, nejsou ojedinělé. To posiluje na jedné straně značná agresivita mladší generace, jež se snaží v tomto směru napodobovat úspěšné vrstevníky ve sportu nebo showbiznysu, na druhé pramení z mocenské, často formálně ideologicky

motivované skupinové monopolizace literárního tisku. Projevuje se to, co se někdy nazývá „mocí v literatuře“.³

Z této situace vycházejí i úvahy o tom, že se literatura musí opět vrátit k své původní roli jako běžná součást života⁴. Zde se nepochybně vyděluje literární kritika jako „použitelnější“ pro svůj bezprostřední kontakt s artefaktem, ale i obecně přemýšlení o „věcech literárních“ je pro kultivaci myšlení potřebné; ostatně inklinace řady filozofů nebo historiografů k literatuře, tedy „zliterárnění“ filozofie a historiografie o tom svědčí dost názorně.

Literární věda tážající se po vývojových zákonitostech svého předmětu se zrodila za pozitivismu na průsečíku obecné historiografie, nově vznikající sociologie a teprve později se k nim připojuje psychologie, filozofie jako taková a její metody apod. V současné době sledujeme pokračující vývoj poststrukturalismu, tedy postup od exaktních, „uzavřených“, imanentních metodologií k jejich co největšímu „otevření“. Mohli bychom mluvit o externalizaci, zvětšování literární vědy, tedy o rozvoji toho, o čem psali R. Wellek a A. Warren jako o „extrinsic“.⁵ Reakcí na to je prohloubené „znitřňování“, internalizace literární vědy, její zteoretičtění nebo zteoretičťování. Zatímco příkladem externalizace mohou být prostorová (spaciální), areálová či zónová studia ve filologii, jejichž příkladem je v našem okruhu jsou mimo jiné D. Ďurišín, I. Dorovský, brněnská koncepce areálových studií nebo krakovské pojetí rusologie⁶,

³ Viz M. Berg: *Literaturokratija. Problema prisvojenija i pereraspredelenija vlasti v literature*. Katedra slavistiky Universiteta Chělsinki, Novoje Literaturnoje Obozrenije, Moskva 2000. Viz také: J. Gazda – I. Pospíšil: *Proměny jazyka a literatury v současných ruských textech*. Ústav slavistiky, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Masarykova univerzita, Brno 2007.

⁴ Viz I. Sötér: *The Dilemma of Literary Science*. Budapest 1973.

⁵ Viz. R. Wellek – A. Warren: *Theory of Literature* (pův. 1948), čes. překlad *Teorie literatury*, Olomouc 1996. Dále viz: Ivo Pospíšil – Miloš Zelenka: *René Wellek a meziválečné Československo (Ke kořenům strukturální estetiky)*. Brno 1996.

⁶ Viz např. tyto studie a týmové práce D. Ďurišína: *Systematika meziliterárního procesu*. Bratislava 1988. *Čo je svetová literatúra*. Bratislava 1992. *Osobitné meziliterárne spoločenstvá. I – VI*, Bratislava 1987–1993. *Teória meziliterárního procesu I*. Bratislava 1995. *Meziliterárny centrizmus – krok na ceste k svetovej literatúre*. Slovak Review 1994, No. 1, s. 3–13. Ďurišín, D. – Korkoš, L.: *Svetová literatúra perom a dlátom*. Bratislava 1993. I. Dorovský: *Balkán a Mediterán*. Spisy Masarykovy univerzity v Brně, Filozofická fakulta. Masarykova univerzita, Brno 1997. Týž: *Balkánské meziliterární spoločenství*. Brno 1993. Týž: *Slovanské meziliterární shody a rozdíly*. Brno 2004. *O brněnské a krakovské škole areálových studií viz souborně: Areál – sociální vědy – filologie*. Ed. Ivo Pospíšil. Kabinet integrované žánrové typologie, Ústav slavistiky, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno 2002. I. Pospíšil: *Nová literatura a areálová studia*. In: *Litteraria Humanitas XII. Moderna – avantgarda – postmoderna*. Editoři: Danuše Kšicová, Ivo Pospíšil. Brno 2003, s. 7–19. Týž: *Komparatistika, střední Evropa, areálové studium a jejich výhledy*. In: *Comparative Cultural Studies in Central Europe*. Editors: Ivo Pospíšil (Brno), Michael Moser (Wien). Ústav slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, Brno 2004, s. 3–6. Týž: *Kulturologie a brněnský projekt Areál – sociální vědy – filologie*. In: *Zošity 2004*, č. 4, Ústavu národných a národnostných

manifestací internalizace mohou být různé podoby psychoanalýzy, empirické literární vědy, dekonstrukce apod.⁷ Je otázka, zda se tyto zatím rovnoběžky někdy v jiném prostoru a čase přece jen neprotnou; v komplementární kritice Ďurišinyovy koncepce, kterou jsem jinak uznával, jsem hovořil o tzv. interpoeitě.⁸

Konsekvencí tohoto stavu je proměna vnitřní struktury literární vědy, resp. proměna společenské hodnoty jejích jednotlivých disciplín: do popředí se kromě filologicko-areálových studií dostává kulturologie (cultural/culture studies) jako taková, tedy nové vtažení literatury do celkového kulturně historického oběhu, a ovšem filozofie nebo spíše „filozofování“, resp. antropologická literární věda. Když ve střední a jihovýchodní Evropě docházelo k řetězci politických zvratů, ptali se literární vědci, zejména slavisté, ale i sami spisovatelé, co se stalo nebo stane s jejich uměním; každá generace považuje vlastní zkušenost za neopakovatelnou, jedinečnou, nikdy se ještě nevyskytnuvší. Někdy se nepodložený radikalismus spojoval se špatným odhadem vývoje a projevil se i v jinak přínosných pojednáních.⁹ Na to lze reagovat tak, že literární věda má svoji funkci a nabývá nebo pozbývá v jistém časovém sledu některé své významy a často i svou váhu: to se stalo svého času literární historii, o níž se nyní zase probouzí zájem, stejně jako komparatistice, genologii, stylistice/stylogii apod. Například literární komparatistika se od pozitivistického a morfologického stadia dostává do stadia areálového (postkoloniální literatura) a interdisciplinárního (gender studies, ekologie aj.) a nyní řeší i zdánlivě neřešitelný problém dějin tzv. národních literatur ve vztahu k nadnárodním celkům ve smyslu synchronním i diachronním (např. co je česká/slovenská/ slovinská literatura v diachronním průřezu, co do ní patří nebo naopak nepatří; zda má jít o pojetí primárně jazykové nebo prostorové, areálové, etnické apod.; jde problém

---

kultúr, Fakulta stredoerópskych štúdií UKF v Nitre, *Kultúra a súčasnosť*, s. 47–57. Týž: *Kulturní dialog a areálová studia* (několik poznámek o spojitosti pojmů). *Dialog kultur III*. Sborník příspěvků z vědecké konference s mezinárodní účastí pořádané ve spolupráci se Společností Franka Wollmana při FF MU v Brně a Českou asociací rusistů. Hradec Králové 26. 10. 2004. Ořis, Ústí nad Orlicí 2005, s. 17–24. Týž: *Co je to areálový výzkum. Cíle, metody, problémové okruhy, tendence a příklady*. In: Břetislav Horyna, Josef Krob (eds): *Cesty k vědě. Jak správně myslet a psát*. Nakladatelství Olomouc, Olomouc 2007, s. 90–108. Také in: J. Gazda – I. Pospíšil: *Proměny jazyka a literatury v současných ruských textech*. Ústav slavistiky, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Masarykova univerzita, Brno 2007.

7 Viz např. A. Bžoch: *Psychoanalýza na periferii*. Kalligram, Bratislava 2007. M. Dović: *Sistemske in empirične obravnave literature*. (*Studia litteraria*). Založba ZRC, Ljubljana 2004. T. Virk: *Primerjalna književnost na prelomu tisočletja*. Kritični pregled. *Studia litteraria*. Ljubljana 2007.

8 I. Pospíšil: *Sedmero úskalí a inspirací*. *Slovenská literatúra* 1993, 4, s. 292–295.

9 *Kultur – Wissenschaft – Russland*. Beiträge zum Verhältnis von Kultur und Wissenschaft aus slawistischer Sicht. Herausgegeben von Wolfgang Eismann und Peter Deutschmann. Peter Lang, Frankfurt am Main – Berlin – Bern – Bruxelles – New York – Oxford – Wien 2000.

vícedomých nebo polyliterárních tvůrců v literatuře, ale i ve vědě). Sám bych se zastal vzájemně tolerantního názoru, tedy historicity, která vychází z dobových souvislostí, ale i práva shromažďovat pod dobovými prapory jevy, jež diachronně patří do jiných, většinou širších kontextů (k problematice komparatistiky se šířeji vyjádřím jinde).

Dalším posunem, který souvisí se změnou pozice literární vědy, je komputelizace a internet: o tom byla napsána řada studií, knih a sborníků.¹⁰ Ale i zde, v této nové situaci, je hybatelem člověk a záleží na něm, do jaké míry se integruje do těchto kontextů nebo jak je integruje do svého života – jde o pohyby probíhající již řadu let před našima očima. S tím ovšem souvisí i běžné až tradiční úsilí o „nové přečtení“ literatury, o zhodnocení nových významových konotací a tím i o nové koncipování literárních dějin a literární teorie.

Úvahy o teorii literárních dějin nejsou nové a v dnešní době znovu ožívají; v české tradici stačí připomenout Reného Wellka a jeho práci z 30. let minulého století.¹¹ Tedy to, co se pod cizím vlivem objevuje teprve v těchto letech jako reakce na dlouhou absenci historicity, je hodně zpozdilé.¹² V řečišti tohoto návratu k diachronii se ocitly například i snahy některých rusistů mladší generace. „Nová západní literárněvědná rusistika“ je pojem neobratný a nemá šanci, aby se ujal; zato je však přesný: nejde tedy o filologii jako takovou, nejde především o lingvistiku (ta má svůj vývoj), jde o sebevědomě až razantně deklarované nové vidění ruských literárních věcí. Tento nový trend vyjadřují především někteří angloameričtí a skandinávští badatelé postupně utvářející silnou, metodologicky značně kompaktní skupinu.¹³

¹⁰ T. Bruins, Hrsg.: *Slawistik – Computer – Internet*. Peter Lang, Frankfurt am Main – Berlin – Bern – Bruxelles – New York – Oxford – Wien 2002.

¹¹ R. Wellek: *The Theory of Literary History*. Travaux de Cercle Linguistique du Prague 6, Praha 1936.

¹² M. Bassler: *New Historicism: Literaturgeschichte als Poetik der Kultur*. Tübingen 2001. S. Greenblatt: *Practising the New Historicism*. Chicago University Press 2000. Kako pisati literarno zgodovino danes? Uredila Darko Dolinar in Marko Juvan. Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede, Ljubljana 2003. Angl. verze: *Writing Literary History. Selected Perspectives from Central Europe* (2006). Frankfurt am Main – Berlin – Bern – Bruxelles – New York – Oxford – Wien, Peter Lang Verlag.

Viz k tomu také I. Pospíšil: *Problém teorie literárních dějin a jeho interdisciplinární souvislosti*. In: *Filozoficko-estetické reflexie posthistorického umenia*. Ed. Jana Sošková. Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Prešovensis, Studia Aesthetica, Prešov 2008, s. 88–102.

¹³ G. Tihanov: *The Master and the Slave. Lukács, Bakhtin, and the Ideas of Their Time*. Oxford University Press 2000, 2001. *Poetics Today. Estrangement Revisited*. Vol. 26, n. 4, Winter 2005, Duke University Press. O tom viz: I. Pospíšil: *Teoretická konstrukce a naplněnost kontextu* (In margine „nové západní literárněvědné rusistiky“). *Opera Slavica* 2006, č. 3, s. 31–36.

Vraťme se však k již nastíněným problémům změn v literární vědě na prahu nového století a tisíciletí. Jestliže jsme konstatovali i zahlcenost komunikací, snad dokonce komunikační posedlost, která však s sebou nese jen další a možná i hlubší osamění, nelze se vyhnout tématu, pod jehož praporem se na přelomu 80. a 90. let 20. století odehrávaly převraty či revoluce ve střední, jihovýchodní a východní Evropě – dialogu. Ostatně volání po dialogu bylo prvním průlomovým heslem i těch, kteří vůbec nevěděli, co se kolem děje, bylo to motto všech nespokojených a o změnu usilujících. Paradoxní, protismyslná povaha dialogu se ukázala tam i onde, tedy dialog jako spor, který není samoúčelný, ale má vždy vítěze.¹⁴

„Filozofické práce, náboženské a politické spisy a kánony, díla krásné literatury, pojednání, studie, učebnice přežívající pod ochrannou známkou ‚věda‘, ale také kterékoli jiné slovesné projevy – psané, vyprávěné i zpívané, texty a promluvy na jedno použití, ale také slovesné útvary uchovávané po staletí ústní tradicí anebo pomocí písma, představují nejdůležitější položky lidského světa. Slovesné projevy člověka lze chápat jako komunikační aktivitu, jako základní formu lidského bytí a jako součást univerza. Tento typ reality, který se na dlouhá období stal předmětem zájmu především jazykovědy, literární vědy, psychologie, sémiotiky, lingvistické antropologie nebo filozofie jazyka, označuji souhrnným výrazem ‚světy ze slov‘“¹⁵, těmito slovy uvádí svou knihu o literárním dorozumívání Jiří Pavelka.

Autor vytvořil dílo analytické, ale současně se pokusil o souborný pohled na problematiku tzv. literárního dorozumívání v kapitolách *Předpoklady a atributy lidského komunikativního jednání, Paradigmatické a syntagmatické osy jazykového dorozumívání, Literární dílo jako rozrůstající se labyrint významů, Cesta ke gramatice uměleckého jazyka, Metafora – klíč k literárnímu dílu, Čtení a interpretace – dvě fáze literárního dorozumívání, Literární tvorba jako nekonečný příběh o ohrožených „světech ze slov“*. Literární komunikace je snad hlavním znakem člověka jako jedince i kolektiva, jeho prokletím, ale také jeho nadějí. V sugestivní kapitole *Literární tvorba jako nekonečný příběh o ohrožených „světech slov“* probírá autor tzv. výzvu postmoderny, mluví o originalitě Nietzscheho a o krizi anticko-křesťanského světa. Solidarita a pluralita se stávají onou nadějí, která má překonat nebezpečnou „splendid isolation“, tedy izolaci a nadřazenost vůči údajně nižším civilizacím a kulturám, které, jak praví autor, vedla nejen k pádu antických říší, ale také britské koloniální říše. Solidarita a pluralita předpokládají toleranci vůči jiným hodnotám, které

14 Viz I. Pospíšil: Několik úvah o dialogu obecně a o dialogu kultur zvláště a o jejich místě v literární vědě. In: Dialog kultur II. Sborník příspěvků z vědecké konference s mezinárodní účastí pořádané ve spolupráci se Společností Franka Wollmana při FF MU v Brně, Hradec Králové 12. 11. 2002, Ústí nad Orlicí 2003, uspořádal Oldřich Richterek, s. 7–19.

15 J. Pavelka: Předpoklady literárního dorozumívání. Brno 1998, s. 15.

přinášejí jiné kultury – je to dnes velmi módní řešení našich snad už neřešitelných problémů. Otázka je, zda se dějiny skutečně nevyvíjejí v kruzích, zda totiž smysl „světu ze slov“ není právě v oné vytrvalosti, lpění na svém, v onom zcela jasném „ne“ vůči jiným světům – nikoliv na úrovni nesnášenlivosti nebo dokonce nenávisti, ale v rovině vědomí vlastní ceny a platnosti vlastních hodnot. Anticko-křesťanská civilizace má v sobě totiž nejen nesnášenlivost vůči jiným systémům, ale také dost masochismu a nekritického obdivu ke všemu jinému – jiné systémy tuto vlastnost – jak se každodenně přesvědčujeme – nemají, alespoň ne ve svých hlubinných strukturách. Tolerance, solidarita a pluralita by neměly znamenat zničení vlastního „světa ze slov“. Je pravděpodobné, že tradice, z nichž dodnes vyrůstá náš „svět ze slov“, zahyne – stejně jako všechny před ní. Ale dodnes na tyto zaniklé světy vzpomínáme a nepřestáváme je mít ve své genetické výbavě – není ostatně jisté, zda právě zákonitý zánik těchto systémů, který byl současně dokladem jejich hrdého vzdoru, nezpůsobil jejich životnost a inspirativnost. Kdyby se – zalykajíc se vlastní sebevražednou a bezbřehou tolerancí – rozpustily v jiných systémech, neměli bychom o nich ani zprávičku. Při vši módní kritičnosti k evropskému racionalismu a anticko-křesťanské tradici bychom neměli propadat opačnému extrému – totiž nihilismu a přijímání všeho, co nepochází z euroamerického okruhu. Náhradou za fanatický evropocentrismus by neměla být bezbřehá adorace jiných systémů.

Obecně je v povědomí to, že dialog je pozitivním prostředkem lidského porozumění, že vede k rozrušování nezdravého izolacionismu, k likvidaci nepřátelství: to, co řekneme o někom například na dálku skrze média, obvykle neřekneme přímo v osobní rozmluvě. Dialog není ovšem jen přímý kontakt dvou konkrétních lidí, jde o debatu, diskusi celých kulturních vrstev, ale zásady této komunikace jsou v podstatě podobné nebo stejné. Jestliže v této obecné poloze je dialog vítaným uvolněním napětí a hledáním nových poloh, ve funkci instrumentální je především prostředkem názorového střetu, který nakonec vede k prosazení jiných hledisek a koneckonců k nastolení nové situace, jaká před dialogem nebyla. Je tedy dialog ve své instrumentální podobě především nástrojem změny, změny poměru mezi účastníky dialogu, změny vnitřní, tedy v jejich myšlení, ale i změny vnější – v jejich existenciální situaci. Dialog má tedy v sobě potenci být nejen mírumilovným výměníkem názorů, ale také zbraní, nástrojem boje. Řekli bychom, že lidské dějiny jsou z tohoto hlediska nekonečným dialogem bytostí, společenství a společností, civilizací a kultur a že tedy dialog v širokém slova smyslu, tedy jako konfrontace, byl hlavním hybatelem všech historických změn a že tedy nutně předpokládá vítěze a poražené, ty, co svůj spor prohráli, a ty, co jej vyhráli – právě prostřednictvím navázaného dialogu.

Známe civilizace a kultury, které si tohoto faktu byly vědomy už před tisíci let: například Čína, Japonsko a Tibet, v jistém smyslu také starý Sumer a mož-

ná ještě další civilizační entity, dokonce politické režimy 20. století. Izolacionismus, mlčení, ticho, nekomunikace byly obranou před rozrušujícím dialogem, který mohl vést a také vedl k jejich zničení – alespoň v jejich dosavadní podobě. Existují jistě i formy jakéhosi zapouzdření, tedy schopnosti uchovat něco z dosavadních hodnot i v jiném hodnotovém celku: snad je toho v jistém smyslu příkladem existence Tibetu v rámci Číny nebo jisté japonské archetypy, které prokázaly schopnost přežít i období globalizace; jinak řečeno, určité archetypální vrstvy, pojetí určitých hodnot mohou v jisté hibernaci přežít a pak se znovu v příhodné době a podobě objevit.

Jestliže dialog chápeme jako prostředek lidské strategie, jako normu komunikace a také útoku, jako skrytou formu agrese, jako snahu dotýkat se jinakosti toho druhého a zkoušet jeho schopnosti, již se nám tato forma nejeví tak jednoznačně, jako je v obecném povědomí. Jde často o sílu dialogu, o sílu argumentace, ale také sílu reálnou, existenciální, schopnost adaptace: přežívá obvykle to, co je silnější, větší a jednodušší, jednostrannější, složitě struktury přežívají jen stěží, neboť jsou citlivější k napadení.

Předpokladem dialogu je zájem obou stran nebo zpočátku alespoň jedné strany. Tento zájem může být vyvolán zvědavostí zjistit, co si partner myslí nebo jak se projevuje, ale také snahou ho přesvědčit, vyvrátit mu jeho názory: výměna názorů není obvykle samoúčelná, tedy jakási výměna pro výměnu, ale je primárně, i když skrytě motivována snahou konfrontační, snahou zjistit svou vlastní sílu. Dialog je tedy v rovině komunikace – verbální, ale i nonverbální – podobným projevem jako fyzický střet. Dialog a monolog tedy nejsou od sebe hermeticky oddělenými projevy lidské existence, ale tranzitivními stavy lidské aktivity: dialog buď mizí, nebo se mění v monolog – jiné cesty není – ovšem kromě jakéhosi permanentního dialogu, který je však stejně vždy časově vymezen. V jistém smyslu může dialog trvat velmi dlouho, ale to nic nemění na tom, co bylo řečeno.

Dialog je ovšem také existenciální lidskou potřebou: člověk nemůže být sám, chce diskutovat, zúčastnit se střetu, spolupracovat, chce si do toho druhého „píchnout“, a to různými prostředky: tím si vlastně ověřuje i svou existenci a svou identitu. Současně je však za touto obecně lidskou vlastností i jistá agresivita, tedy snaha dostat se tomu druhému na kobytku, odhalit toho druhého, obnažit ho; toho se ostatně protagonisté Dostojevského nejvíce bojí: projevem tohoto pocitu je karnevalový pranýř, kde stojí člověk nahý, obhlížen a vysmíván zdivočelým davem. Člověk nechce být sám, touží po dialogu, ale nechce být rozluštěn až do konce: v tom spočívá také největší humanismus Dostojevského.

Změny ve sféře literární vědy na prahu nové éry lze také svést k tomu, co jsme v aplikaci na ruskou situaci nazvali „pátrání po nové identitě“.¹⁶ Projevuje

¹⁶ Viz I. Pospíšil: Pátrání po nové identitě. Rusistické a vztahové reflexe. SvN Regiony, Středoevropské centrum slovanských studií, Brno 2008, 273 s.

se jednak v charakteru chápání kulturní a literární minulosti, jednak v osudu tradičních literárněvědných kategorií, jako jsou například směry a žánry, jednak v nových funkcích literatury (literární tvorba jako způsob přežití). Ve výše uvedeném souboru lze najít dva příklady tohoto „nového přečtení“ ruské literatury v případě klíčové staroruské památky a žánru, který se jako outsider stal dokonce jejím emblémem.

Staroruská literatura má – oproti jiným evropským literaturám – výrazné specifikum spočívající hned v několikerém vývojovém přeryvu, zvláštní morfologicko-žánrové struktuře a v poetologické návaznosti modelované novou ruskou literaturou. Staroruská literatura jako celistvý fenomén se nezjevila našemu zraku ihned, ale byla pozvolna utvářena a modelována z roztroušených textů, které musely být objeveny, kriticky vydány a komentovány; z nich se formoval evoluční řetězec a literárněhistorické modelování muselo překlenout časové průrvy a vývojovou diskontinuitu. Při utváření sugestivního modelu staroruské literatury nikoli jako panoramatu izolovaných církevních a světských textů většinou nepůvodního charakteru, ale jako originální struktury sehrálo podstatnou úlohu právě *Slovo o pluku Igorově* jako tzv. centrální slovesná památka. Ještě Puškin – byť tehdy bylo již *Slovo* známo a publikováno a on sám je později přeložil – nevěděl nic o jevu, kterému se dnes říká „древнерусская литература“ – alespoň o něm neuvažoval jako o komplexním jevu. V poznámkách z let 1824–25, jež se týkají příčin, které zpomalily vývoj ruské literatury, a poezie tzv. klasické a romantické, není o staroruské literatuře ani zmínky; spíše se zdůrazňuje odvozenost ruské literatury z cizích paradigmat. Podobný charakter má ostatně známý hyperbolický výrok V. G. Bělinského ze stati Literární snění (Literaturnyje mečtanija, 1834), že v Rusku není literatura.

Centrální postavení *Slova o pluku Igorově* (snad z konce 12. stol.) mimo veškerou ochybnost doložil jeho největší znalec D. S. Lichačov v knize *Slovo o pluku Igorově a kultura jeho doby* (1978). Spory kolem autenticity *Slova* již tehdy – zejména jeho zásluhou – pozvolna utichaly, ostrost konkrétních, většinou jazykovědných argumentů se ztupila; v tomto okamžiku použil ruský badatel metody odstupu a nadhledu: vzdálil se od konkrétního textu, aby jej uviděl v širších souvislostech a pokusil se definitivně dokázat jeho pravost akcentací jeho kontextového charakteru. Autenticita *Slova* je dokazována z toho, že je vyložitelná z dobových souvislostí, že mezi ním a ostatními staroruskými texty té doby existují vzájemné vazby, vzájemná podmíněnost. Cestu od faktografického, jazykově stylistického konkrétního ke kulturním makroblokům a sémiotice nastoupil Lichačov v 60. letech 20. století v době silícího vlivu strukturalismu reprezentovaného v tehdejší SSSR zejména tartuskou školou J. Lotmana po známé poradě v Gorkém (1961) a publikací M. Bachtina – celková tendence znovu směřuje k zpožděné prevalenci literární morfologie (viz jeho *Poetiku staroruské literatury* z r. 1967) a ústí do generální sémiotiky (kniha *Poezie sadů*

z r. 1982), i když je čas od času doplňována i vstupy do moderní literatury (úvod k prvnímu oficiálnímu sovětskému vydání Pasternakova Doktora Živaga, 1988, čes. 1990). Tato metoda, která se takticky vzdálila nekonečným textovým sporům a vyzvedla *Slovo* a jeho problematiku do jiné roviny, na jiné „patro“ literárněvědného výzkumu, však nemohla vyvrátit konkrétní pochybnosti (např. problém dynamické funkce přírody, metatextové návaznosti – Bojan a pěvec *Slova*, citové exaltace aj.).

Kniha Edwarda Keenana, která před časem vzbudila poměrně značnou, byť spíše deklarativní pozornost¹⁷, vychází především z důkladného lingvistického školení tohoto – zdánlivě paradoxně – amerického žáka Romana Jakobsona (1896–1982), vášnivého zastávce pravosti *Slova*.¹⁸ Keenanovu knihu, jejíž autor s velkou určitostí pokládá za autora *Slova* – i když vlastně nezáměrného – Josef Dobrovského – za vážný pokus ukázat na složité souvislosti utváření textu; neodokážu pouze na základě poetologických argumentů dát autorovi jednoznačně za pravdu nebo naopak jej vyvracet a vyvrátit; jeho lingvistické a detektivně deduktivní argumenty mi však připadají podložené a jeho vědecký aparát za dostatečný, místy nadstandardní. Domnívám se, že z pozice jednoho oboru, ať již to jsou etymologie, dialektologie, onomastika, srovnávací jazykověda jako taková, stejně jako literární věda, poetika, historiografie, archeologie, politická geografie aj., nelze *Slovo* jednoznačně posoudit, že je k tomu třeba komplexnějšího přístupu, včetně jistého druhu investigace, o níž se Keenan pokusil; před ním se tento bludný kruh uzavřených monád zkoušel – jak již výše uvedeno – chytře rozrazit D. S. Lichačov. Za podstatné argumenty musím pokládat právě ty, které vycházejí z umělecké podstaty díla a ty spíše podporují pochybnosti o středověké dataci *Slova* (náznaky metatextovosti, tj. kontrast tzv. Boiana/Bojana a pěvce *Slova*, dynamiku přírodních popisů, tolerovaná úloha pohanských božstev, nezakrytí pohanského a folklórního ladění textu apod.). Jestliže se kdysi zdálo, že čistě lingvistická a často i historická argumentace je pro rozhodování o pravosti *Slova* nedostačující, nyní přicházejí textové či poetologické argumentace zase vhod; sám D. S. Lichačov – jak již vícekrát uvedeno – jich využil k tomu, aby ukázal, že *Slovo* je sice v dobovém kontextu staroruské literatury výjimečné, ale současně v ní vytváří poetologickou síť, že s dobovými texty genealogicky i poetologicky souvisí; říká že *Slovo* mělo v staroruské literatuře centrální (ústřední) úlohu. I to je však dvojsečný argument:

¹⁷ E. L. Keenan: *Josef Dobrovský and the Origins of the Igor' Tale*. Harvard University Press, Cambridge, Mass., 2004, 541 s.

¹⁸ Viz tyto Keenanovy práce: *A Logical Base for a Transformational Grammar of English* (1969); *Logical Types for Natural Language*, Los Angeles 1978; ed.: *Colloquium on Formal Semantics of Natural Language*. Cambridge University Press 1975; *Universal Grammar*. Routledge, London 1987; ed.: *Boolean Semantics for Natural Language*. Reidel 1985; *Bare Grammar: Lectures on Linguistic Invariants*. Stanford 2003.

ukazuje totiž, že kdyby se doložila nebo alespoň zpochybnila středověká autenticita *Slova*, zhroutil by se celý pracně po desetiletí utvářený systém staroruské literatury jako domeček z karet – nebo by aspoň pozbyl své podstatné hodnoty, které jsou dány také kontextovostí, propojeností textů. Jinak řečeno: tzv. centrální postavení *Slova* může být jen dalším argumentem potvrzujícím mnohost středověkých pramenů novověkého textu, jak na ně upozorňují skeptici.

I když vůči hypotetickému autorství Josefa Dobrovského mohou být vzneseny argumenty také z oblasti hudební a rytmické, i ti, kteří o Keenanově hypotéze z vážných důvodů pochybují, přiklánějí se nakonec k hypotéze o více textových pramenech a jednom editorovi či redaktorovi, podobně jako ve finské Kalevalě (V. Blažek). Základním rysem Keenanovy knihy je její kontextovost, tj. umné propojení argumentů lingvistických, literárněvědných, osobnostně motivačních, vztahových a interpersonálních; to, že dobovou „pravost“ *Slova* nelze jistě doložit jen z jedné oblasti, si byl vědom – jak jsme již vícekrát uvedli – i D. S. Lichačov. S jistou hyperboličností by bylo možné říci, že význam Keenanovy hypotézy je právě v její vícedimenzionálnosti a vzájemném prostupování různých oblastí. Díky jí nebo její vinou tu v našem poznání zůstává stálý stín vržený na jednoznačnou interpretaci *Slova*.¹⁹ I někteří Rusové dnes uznávají, že doba vzniku *Slova* není 12., spíše 14. nebo 15. století. Pomalu, ale jistě tak ustupují od původních krajností.

V návaznosti na monografii M. Bátorové o slovenském katolickém konvertitovi, lékaři, filozofovi, básníkovi a aforistovi Pavlu Straussovi (1912–1994)²⁰ jsme se zmiňovali o nové tzv. vnitřní emigraci. „Vnitřní emigrant“ musí rezignovat na svoje angažmá v politice, nekritizuje vládnoucí moc a odmítá analyzovat měnící se realitu: politika je špinavá, zítřek bude patřit jim jako lidem „v bílých rouchách“, tedy podle Apokalypsy čili Zjevení sv. Jana na Patmu k těm, jež budou po konečném kataklyzmatu spaseni. Část vnitřních emigrantů se vyjadřuje matně, mlhavě, v náznacích, které připomínají proctví Nostradamova. Jinak řečeno: tento svět nelze doopravdy řídit ani regulovat, jeho procesy nelze racionalizovat, tento nejnovější středověk lze jen nestranně sledovat; píše, že si pronajme kryt s bazénem a pomalým internetem a bude sledovat tento nejnovější středověk, pokud mu budou stačit prsty a oči a bude doufat v „naše“ – jakékoli – vítězství. Živnou půdou tohoto procesu je však opět nedostatek otevřenosti a demokracie, převaha manipulace, marginalizace a diskriminace určitých kategorií občanů, boj o ekonomickou nadvládu, pocit nefunkčnosti politického systému. Na druhé straně si současný „vnitřní emigrant“ je vědom toho, že tyto procesy, které se vymkly kontrole společenských mechanismů,

¹⁹ Viz I. Pospíšil: Slovo o pluku Igorově v kontextu současných významů: Keenanova hypotéza a její souvislosti (K pokusu o „nové řešení“ dávného problému původu *Slova o pluku Igorově*). Památce prof. Romana Mrázka. *Slavica Slovaca*, roč. 42, 2007, č. 1, s. 37–48.

²⁰ M. Bátorová: *Paradoxy Pavla Straussa*. Petrus, Bratislava 2006.

natož jedinců, musí proběhnout, uvědomuje si jejich jakousi fatálnost a čeká, pozoruje, rozhodně nebojuje, je pasivní, ale jeho postoj nelze nazvat klasickým pojmem „pasivní rezistence“: je to jen zvědavé vyčkávání, vědecké a chladné zkoumání současné fáze společenského vývoje, již se nemůže protivit, neboť probíhá mimo jeho možnosti.²¹

Současná literární věda, která si osvojuje nová témata a reviduje pohledy na literární vývoj, se proměňuje, jak bylo naznačeno, také vnitřně: markantně je to viditelné například na proměnách literární genologie nebo komparatistiky, které se rozevírají do šířky (to zejména), ale také do hloubky v pokusech o aplikaci nových metodologií. Ty charakterizuje například v již zmiňované knize slovin-
ský literární teoretik Tomo Virk jako kulturologický obrat ve smyslu pokusu integrovat literární komparatistiku do kulturologie neustálým vytvářením teorií její krize nebo smrti a nakonec pokusy o utváření její nové podoby inspirace-
mi z literární teorie v souvislosti s pojmy *literárnost* a *jinakost* a také v kontaktu s translato-
logií (zvláště v případě „menších“ literatur“), literární historií a s proměnami pojmu „světová literatura“.²²

Základní rys literární vědy počátku 21. století – pokračující míjení a disperze diskurz-
ních skupin – tak přece jen nachází určité společné vyústění. Nakonec zúrazňuji to, co jsem vyjádřil v jiné souvislosti v příspěvku o konzervativních
hodnotách v literatuře i v literární vědě: při všech proměnách obvykle zůstává
něco jako jádro, základ či opěrný bod. Již vytvořená struktura literární vědy se
nemění totálně, stejně jako její disciplíny; tato kontinuita, návaznost, navazo-
vání vycházejí a vycházejí z kontinuity vlastní literatury, z její „literárnosti“
a poetologické funkce. Tato funkce, ustálený soubor metodologických postupů,
je ostatně vlastní i literární vědě.

Studie vznikla jako součást řešení grantového projektu GA AV ČR IAA90164080.

²¹ Viz I. Pospíšil: Tvorba jako způsob přežití (K problému tzv. vnitřní emigrace). SPFFBU, X
10, Slavica Litteraria, s. 105–108.

²² T. Virk: Primerjalna književnost na prelomu tisočletja. Kritični pregled. Studia litteraria.
Ljubljana 2007.

